

մինաստանի եկեղեցին, որ կ'իկնար Աստապատու ե Կարմիր վանաց մէջտեղ: Աստապատու այս երկրորդ մինաստանն կը կոչուէր Ս. Յովնանէս, որոյ այժմ միայն տխուր աւերակներն կը տեսնուին:

Կարմիր վանքի առաջնորդ Նիկողայոս վարդապետը 1831ին նորոգել տուաւ եկեղեցոյն որմոց հիմերը, որը ուրիշ շէնքերու հետ բաւական փասուեցան 1840ին երկրաշարժէն: Այժմ տակաւին շէն է վանքս, և է ընդ տեսչութեամբ Նախնաւանու հոգեւոր կառավարութեան: — Ռուսաց աշխարհահամարի մէջ նշանակուած է Կարմիր վանք տնուամբ հայաբնակ գիւղ մը, որ թուի թէ կը գտնուի վանացս մօտ. ունի 17 տուն՝ իւր 80 բնակչօք: — Աբրահամ կաթողիկոսը 1736ին այցելելով Աստապատ, կ'որոյս ու կը հառաչէ տեսնելով տեղւոյն դրէց վայելչութիւնն և ամայութիւնը. նոյն ժամանակ: Կիրակի օր մը պատարապի սուրբ խորհուրդն կատարելով, կը ձեռնադրէ երեք եպիսկոպոսներ: Որչափ և տխուր է Աստապատ՝ իւր ամայի շէնքերով, ռակայն զուարթ են տակաւին իւր սահմանքն և զարդարուած են բազմաթիւ մրգաբեր ծառերով, յորս հոշակուած է խնձորն արքունական (պրսկ. սիպի սոչքանէ), զեղձը, տանձն, ծիրանն, և այլն: Կարմիր վանքի սահմանները, լեռան կողմէրուն վրայ կը տեսնուին բրածոյ քարայրքեր, որոնք համարուած են գանձուց և զրոյց պահարաններ: — Եանկարտեմեանց, Ստոյրագր. Բ. 297—304: Սիսական, 507—514:

Հ. ՅՈՒՐԻԱՍ ԿՓՐԻՆԵԱՆ

ԲԻՒՐԱԿՆ . — Կը կրաստարակէ բանասիրական, տեղագրական, ազգագրական յօդուածներ: Խմբ. Ս. Դաւթեան: — Պիւն է 12 ֆռ.:

Հասցէ Direction du «Puragh» Bahtché kapou kazasker han N. 16 CONSTANTINOPLE.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ՝

ՅՕԻՈՒԱՄ Ա

Որպիտոք իշն է Բնադրոշմ եկեղեցական երգերոս առ հասարակ, և մասնաւորապէս Հայոց երգերոս: Գոսկրէի Հայոց եպիսկոպոսական եկեղեցոյն գլխաւոր դպրապետին երաժշտական գիտութիւնը և համաստորութիւն մեզի տուած տեղեկութեանցն իւր արուեստին վրայ:

ԸՍ մեր անփոփոխ կարծեաց, եկեղեցական երգերն պէտք է առաւելապէս գրական քննողաց ուշադրութիւնը. զի ազգայնութեան կնիքը կը ստանան և կը պահեն աշխարհիկ երգերէ աւելի, որովհետեւ ազատ են ի յարատեւ փոփոխութեանց, որոց գերի են միւսներն: Հասարակաց ճաշակի փոփոխութեանց, նորութեան սիրոյն, և երբեմն նաեւ երգաց քմահաճոյից համեմատ յարափոխ են արտաքին երգերը, և երբեմն օտար կերպարանը և օտար զարդեր կ'առնուն, մինչդեռ հոգեւորականը կը մնան անփոփոխ: Անոնց հրապոյսն և պատճառած զուարճութիւնն կը ծառայեն մարդկանց մէջ բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատելու. իսկ կրօնական լուրջ երգերն՝ զմարդ Աստուծոյ հետ միացնելու միջոց մի են, և հետեալքար խորշում կը ներշնչեն իրեն յամենայն, որ կարող է խանդավարել և նուաստացնել իւր բնութիւնը. աշխարհային ու

1. Ներկայ տարւան Բազմակիցի պրակով սկսանք Հայ երաժշտական խաղերու վրայ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակել: Որուն յաջորդ մասերն չհրատարակած, մեր ընթերցողաց կը ներկայացնենք նաեւ Եւրոպական հրատարակութեան մը մէջ (Description de L'Egypte. Tome quatorzième. Paris. էջ 324) եղած, ուսումնասիրութեանս յարակէց C. L. F. Panckouckeի ուշադրաւ յօդուածին Բարդմանութիւնը:

նայնութիւններէ Հրաժարեալ Հոգւոյ արտա-
յայտութիւնն են, որ զգացած է իւր ոչնչու-
թիւնն, ինչպէս նաեւ իւր Սրբաբնիկ մեծու-
թիւնն ու լիազօր կարողութիւնը, և կը դիմէ
նորա բարեգործութեանը. վերջապէս, հոգւոյն
սկզբնական անբծութեան ցոլացուցիչն են:

Երբ համեմատէ մէկն զանազան ժողո-
վըրդոց կրօնական երգերն իրարու հետ, և
յետոյ քննէ զանոնք առանձինն առանձինն,
կը տեսնէ իսկոյն մեծ տարբերութիւն իրարմէ.
միանգամայն կը նշմարէ հեծտիւ՝ իւրաքան-
չիւր ազգին բնատրուութեան և բնապրումին
համեմատ ըլլալն իւր եկեղեցական երգոց:

Չկայ կարծեմ ազգ մը, որոյ եկեղեցա-
կան երգերն աւելի զգալի ընեն այս սերտ
յարաբերութիւնք՝ ինչպէս Հայոցն. սակայն
այս երգերու ոչ տխրական՝ այլ թեթեւ ուրախ
եղանակն, չազդեր բնաւ այն զուարթութիւնն՝
որ ի հաճոյից յառաջ կու գայ. հապա կ'ար-
տայայտէ երջանկութեան ուրախութիւնն որ-
չափ կրնան ունենալ բնութեամբ զօրժունեայ
և ճարտարութեամբ մարդիկ, որոց համար
աշխատութիւնն հաճոյք է և երբէք ձանձրոյթ
չեն զգացած: Չենք համարիր թէ կարելի
ըլլայ աւելի ազդու կերպով պատկերել և
աւելի ճշդութեամբ նկարագրել Հայոց ընտիր
ձիրքերն, քան ինչ որ կը պատկերեն իրենց
երգերու եղանակներն, և ոչ ալ ճշդագոյն
զազափար մը տալ իրենց բնատրութեան և
բարոյից վրայ, քան ինչ որ կը զգացնէ մեզ
անոնց ապաւորութիւնը. գէթ մենք, որչափ
աւելի ճանչցանք այս ազգին մարդիկը, այն-
քան առաւել համոզուեցանք այս բանիս, ի
Փոհ պիտի ըլլայինք եթէ նոյնպիսի դիւրու-
թեամբ կարենայինք ողջ երգոց արուեստին
կանոններն ստուգել: Մեր փափաքած տե-
ղեկութիւնքն ստանալու համար դիմեցինք
Փահրէի Հայոց եպիսկոպոսին, որ յօժա-

րակամ ջանաց նպաստել մեր հետազոտու-
թեանց, և պատուիրեց իւր եկեղեցւոյն մեծ
ղարապետին որ օգնէ մեր քննութեանց, հա-
ղորդելով մեզ ինչ որ բոլրեալ էր իւր արուես-
տին վրայ: Սա թէպէտ գիտէր կարգաւ, զրել
և երգել, սակայն հայկական երաժշտութեան
նիւթապէս երգելը միայն գիտէր: Սորվեցուց
նա մեզ թէ երբ սկսած էր այս երաժշտու-
թիւնն և ո՞վ էր հնարողը. զրեց, խաղեց, և
երգեց եկեղեցական երգերու ութ ձայներն
և անոնցմէ ծագած իրսանայնը:

Մենք զանոնք եւրոպական խաղերու փոխ-
արկելով օրինակեցինք: Գո՛ցեց մեզի մի առ
մի ամէն խաղերն, որոցմով կը զանազանուին
իրարմէ երաժշտական ձայներն և ելեւէջը.
սակայն ի զօր ջանացինք աւելի պայծառ
և ստույգ տեղեկութիւն մ'առնուլ անոնց վրայ.
բնածնեայ չհասկըցանք, ոչ թէ աղէկ չգիտ-
նալուն համար բացատրածները, — զի հաւա-
նակաւ է թէ ինքն կը ճանչնար անոնց յատ-
կութիւնն ու զօրժամութիւնը, քանի որ ա-
մէն օր անոնցմով կ'երգէր. — բայց որով
հետեւ այս նշաններն մերիններուն հետ բնաւ
նմանութիւն չունին, և չեն նշանակիր այլ
և այլ հնչիւններ, այլ ձայնի ելեւէջը, բար-
ձրութեան աստիճանն ու հանգիստն, ոչ ինքն
կրնար ըսելիքն աղէկ բացատրել, և ոչ մենք
կը հասկնայինք իւր խօսակցութիւնը, մա-
նաւանդ որ Հայերէնի պէս կը հնչէր արա-
բական լեզուն. և այն լեզուաւ միայն կըր-
նայինք մեր զազափարները փոխադարձաբար
իրարու հաղորդել: Հանդերձ այսու զոհ ենք
որ այնչափ դժուարութեամբ իսկ կարող ե-
ղանք մեր ունեցած տեղեկութեանց վրայ
մի քանի նոր տեղեկութիւններն աւելցնել
այս երաժշտութեան մասին, և ահաւաստիկ
կը հրատարակենք զայնս հոս:

1. Հայոց կրօնական երգերու էութեան և
բնապրումին վրայ լաւ դատաստան ընելու հա-
մար պէտք է գիտել անոնց եղանակն ա-
րուեստն ու ճաշակն որովհետեւ ասոքաբար
եկամուտ կ'առ փոխառեալ են. պէտք է նկա-

տել միայն եղանակին ամբողջութեան տեսիլի
և մտաց վրայ ըրած ապաւորութիւնը. ապա
թէ ոչ մեր կանխակալ կարծեաց, և ոչ թէ մեր
զգացածին համեմատ կը դառնանք:

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ

Հայոց այժմեան երաժշտութեան ժագումն
ու գիտութ.

Հայր իրենց արդի երաժշտութեան ծա-
ղումը կ'ընծայեն իրենց առաջին հայրապետ-
ներէն միոյն՝ Մեսրոպայ, որ հրաշխիւր յա-
ջողեցաւ ի նոյն յամի Տեսնոն 364 (?)¹։ Չենք
կրկներ մանրամասն ինչ որ այս նկատմամբ
պատմութեամբ մեզի, որովհետեւ արդէն իսկ
ծանօթ է, և մեծաւ մասամբ կը գտնուի
Երեւոյն Thesaurus linguae armeni-
cae antiquae et hodiernae գրքին մէջ,
էջ 32։ Այս գիտութ՝ որ համառօտօր պիտի
պատմենք, շատ կը նմանի Եթովպացոց Ս-
Արեկի գիտութիւն։ Մեսրոպայ փափաքելով որ
եկեղեցոյ աղօթքն ու երգերը Հայ լեզուաւ
կատարուին, ի զուր աշխատեցաւ տարիներ-

1. Այս աւանդութեան համեմատ, Հայոց
այժմեան երաժշտութիւնը հնագոյն է քան զա-
սորականը, զոր հնարեց Ս. Եփրեմ, և որ երի-
ցագոյն է քան զամբրոսիանն. որով Հայ ե-
րաժշտութիւնն 1448 տարիէ ի վեր զոյուսիւն
ունի. հետեւաբար յունական հին երաժշտու-
թեան յաջորդող ազգի ազգի երաժշտութեանց
անդրանիկն է։

2. Կ'ըսուի նաեւ թէ Ներսէս անուամբ գի-
տուն մի եւս օգնած ըլլայ սոյն նշանադրաց
գիւտին։ Հայր մեծ գանազանութիւն չեն զներ
ի մէջ նշանաց առողջանութեան և երգի։ Գր-
տեմք թէ Յունաց մէջ, և նոյն իսկ առ Հռով-
մայեցիս, քերականութիւնն երաժշտութեան
մէկ մասն կը կազմէր. կարելի է թէ նոյնպէս
եղած ըլլայ նաեւ Հայոց մէջ, և իրենց երաժշ-
տական խաղերն նոյն տեսակէն ըլլան՝ ինչ որ
իստկրատ հնարեց յոյն լեզուի արտասանու-
թիւնն և բնական էլեւէջքն անկրօնաւոր պա-
հելու համար, որ սկսած էին խանգարիլ։ Այս
յայտելի է որ Հայոց երաժշտական նշանաց մէջ
կը բովանդակին զրեթիք բոլոր իրենց առողջա-
նութեան նշաններն և բառից գանազան շնորհներն։

3. Սակայն կան ուրիշ կրօնական երգեր ալ
զորո Հայր կ'ընծայեն Սահակայ։ Թերեւս Երեւ-
տէրի իսահակ Հայրապետ անուանածն է, որ
Մեսրոպայ գիւտն կատարելաբար ծնուաւ և տա-
րածելու աշխատեցաւ։ Ե. Հեղին.

րով նշանադրեր գտնելու՝ որ կարենան կա-
տարելապէս այս լեզուին հնչումն ու երգը
արտայայտել, և փոխանակեն հիններն, որոց
գործածութիւնը բոլորովին կորսուած էր այն
ատենն ի վեր՝ յորում Յոյնք և Պարսիկք
Հայաստանի տիրած էին և իրենց լեզուներն
հոն իշխած էին։ Անոր համար շատ աշխարհներ
բաւեց, և ժամանակին հաշակաւոր գիտնոց
և հմտագունից հետ խորհրդակցեցաւ. այլ
անպտուղ եղաւ իւր ջանքը։ Հուսկ ուրեմն
Աստուած վերջ տուաւ իւր երկար և տաժա-
նելի ջանից, զրկելով իրեն քնոյ մէջ հրեշ-
տակ մը որ յայտնեց իրեն փնտաած նշա-
նագրերը՝։ Իսկոյն Մեսրոպայ երկնային
ներշնչութեամբ լցուած՝ եկեղեցական երգեր
յօրինելու ձեռնարկեց, որք մինչեւ ցայսօր
անընդհատ կ'երգըցուին։

Շարայարեղի

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳԻՐԱՏՈՒՆԻ

Ե Ի

Հ Ո Մ Ե Ր Ի

ԻԼԻԱԿԱՆԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. տես էջ 65)

ԱԽԸՆԹԱՑ յօդուածով տեսանք
Բագրատունոյն օտեղծող գրչին
խաղերէն քանի մը հատ. սոյն յօդուածովս
եւս շարունակենք մեր հետազոտութիւն-
ները, քանի մը հատ եւս տեսնելու այն գե-
ղեցիկութիւններէն. — վասն զի կարելի չէ՝
թէ եւ քի փափաքէինք՝ զամենք բերել կուտել
հոս Բագրատկեայի էջերուն մէջ. Հոմերոսի
բազմից մը հրատարակելով միայն կարելի
պիտի ըլլայ յագուրդ տալ այդ փափաքին,
և որով անգամ մը եւս հայերէն լեզուին